

Good Governance as A Common Goal of Public Law and Development

Mahnaz Bayat Komitki¹, Ehsan Mouhebati^{*2}

1. Assistant Professor, Department of Public Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email: m_bayat@sbu.ac.ir

2. M.A. in Public Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: e.mouhebati74@gmail.com

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2022.339886.2041

Received:
11 March 2022

Accepted:
26 May 2022

Published:
6 December 2023

ABSTRACT

Although development in the contemporary century is a simple and comprehensive concept, theoretically, has different economic, social, cultural dimensions. The question is which of these dimensions are more related to public law and what are the components of this relationship? Governance is at the heart of public law and the center of political development simultaneously. Governance is a step-by-step issue that begins with the issue of the legitimacy of the political unit as the first common point of public law and development and continues to other principles of good governance. The crisis of legitimacy itself is one of the development strategies and public law helps to solve it through its instruments so a country gets the necessary stability to achieve other dimensions of development. In the next step, the concept of good governance is introduced as

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

another common goal. The principles of good governance are not only political goal of development buy also they are legal principles at the same time, and the more the governance of a country has these principles, the richer the public law in that country is, and such a country has political development. What this study shows is that good governance is not only a presumption to economic and social development, but also It is a developmental goal that public law paves the way for through its tools.

Keywords: Public Law, Development, Political Development, Legitimacy, Good Governance.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "A theoretical study of the relationship between public law and development", Shahid Beheshti University, Faculty of Law.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Mahnaz Bayat Komitki: Supervision, Writing - Review & Editing, Resources, Data Curation, Formal analysis, Methodology.

Ehsan Mouhebati: Project administration, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Validation, Formal analysis, Investigation, Resources, Conceptualization.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Bayat Komitki, Mahnaz & Ehsan Mouhebati. "Good Governance as A Common Goal of Public Law and Development" *Journal of Legal Research* 22, no. 55 (December 6, 2023): 249-281.

E x t e n d e d A b s t r a c t

Although development in the contemporary century is a simple and comprehensive concept, theoretically, has different economic, social, cultural dimensions. The question is which of these dimensions are more related to public law and what are the components of this relationship?

After failure of Washington's consensus policies, countries came to the conclusion that they could not simply stop their development process from pursuing economic growth policies, and concept of good governance was proposed in developed debates as a technocratic and bureaucratic concept. Good governance has evolved in three steps: technocratic measures to strengthen the efficiency of the government and development of legal framework for the market, emphasis on participation of civil and social capital, and direct participation in governing and the expansion of local authorities in small units. Thus, good governance is not only about the proper use of government's power in a transparent and participatory way, but also It is about the correct and honest exercise of power.

Public law is the legal system of exercising prudence in the political within the framework of a particular nation-state, and the government is responsible for representing that state and serving public and national interests, so the function of public law is to strengthen the power of state and restrict the actions of government agents. In this view, all concepts that appear in the politics and government theory are related to public law. Public law is primarily related to political development; in other words, public law is political prudence in development theory. That is, due to the nature of the political and political nature of governance, public law is associated with political development and the practice of governance in the first step, and in the next step deals with other aspects of development. On the other hand, development focuses on the issue of governance in political dimension, so good governance is a common goal for the both.

In the post-Cold War era, the world was faced with a large number of fragile states in Eastern Europe and the Middle East and Central Asia, which showed that the existence of low-capacity states led to the underdevelopment countries directly. Therefore, good and effective governance was essential to achieve sustainable development goals. In such a view, development and public law are in direct relation to each other which aim to achieve a considerable amount of good governance.

Governance is at the heart of public law and the center of political development simultaneously. Governance is a step-by-step issue that begins with the issue of the legitimacy of the political unit as the first common point of public law and development and continues to other principles of good governance. The crisis of legitimacy itself is one of the development strategies and public law helps to

solve it through its instruments so a country gets the necessary stability to achieve other dimensions of development. In the next step, the concept of good governance is introduced as another common goal. The principles of good governance (The Principle of properness, transparency, participation, efficiency, accountability and ...) are not only political goal of development buy also they are legal principles at the same time, and the more the governance of a country has these principles, the richer the public law in that country is, and such a country has political development. What this study shows is that good governance is not only a presumption to economic and social development, but also It is a developmental goal that public law paves the way for through its tools.

Good governance statistics demonstrate that a limited number of developing countries have a good score on these indicators. Singapore, for example, scored 65, Malaysia 58, South Korea 57, Costa Rica 54 and Chile 53 out of 100. In this ranking, even a country like Switzerland received a score of 75, which means that no country has been able to fully meet all the criteria of good governance.

If the principles of good governance are established, public law has achieved its goal and one of the targets of development has been achieved. Statistical research has also shown that there is a high correlation between the quality of governance and GDP per capita and other indicators of economic growth.

حکمرانی خوب به مثابه هدف مشترک حقوق عمومی و توسعه

مهناز بیات کمیتکی^۱، احسان موهبتی^{۲*}

۱. استادیار، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

Email: m_bayat@sbu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

Email: e.mouhebaty74@gmail.com :نویسنده مسئول*

چکیده:

توسعه در قرن حاضر هرچند مفهومی بسیط و همه‌جانبه است اما به لحاظ نظری ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... دارد. سؤالی که می‌توان مطرح کرد آن است که حقوق عمومی با کدامیک از این ابعاد ارتباط بیشتری دارد و مؤلفه‌های این رابطه کدام است؟ حکمرانی محور اصلی حقوق عمومی است که خود مرکز موضوع توسعه سیاسی است. حکمرانی امری مشکک است که از مسأله مشروعیت واحد سیاسی به‌عنوان اولین نقطه مشترک حقوق عمومی و توسعه آغاز می‌شود و تا اصول حکمرانی خوب ادامه می‌یابد. بحران مشروعیت خود یکی از استراتژی‌های توسعه است و حقوق عمومی از طریق ابزارهای خود به حل آن کمک می‌کند تا یک کشور ثبات لازم برای تحقق سایر ابعاد توسعه را کسب کند. در وهله بعد مفهوم حکمرانی خوب به‌عنوان هدف مشترک دیگر مطرح می‌شود. اصول حکمرانی خوب، هدف سیاسی توسعه به شمار می‌آیند که هم‌زمان اصولی حقوقی هستند و به هر میزان که حکمرانی کشوری واجد این اصول

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوقی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2022.339886.2041

تاریخ دریافت:

۲۰ اسفند ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۵ خرداد ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۱۵ آذر ۱۴۰۲

باشد، حقوق عمومی در آن کشور غنی‌تر است و چنین کشوری واجد توسعه سیاسی است. آنچه از این پژوهش به دست می‌آید آن است که حکمرانی خوب نه‌تنها مقدمه توسعه در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است، بلکه خود هدفی توسعه‌ای است که حقوق عمومی از طریق ابزارهای خویش راه را برای تحقق آن هموار می‌کند.

کلیدواژه‌ها:

حقوق عمومی، توسعه، توسعه سیاسی، مشروعیت، حکمرانی خوب.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «مطالعه نظری نسبت حقوق عمومی و توسعه»، دانشگاه دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده حقوق.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مهناز بیات کمیته‌ی: نظارت، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، روش‌شناسی. احسان موهبتی: مدیریت پروژه، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، مفهوم‌سازی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

بیات کمیته‌ی، مهناز و احسان موهبتی. «حکمرانی خوب به‌مثابه هدف مشترک حقوق عمومی و توسعه». مجله پژوهش‌های حقوقی ۲۲، ش. ۵۵ (۱۵ آذر ۱۴۰۲): ۲۴۹-۲۸۱.

مقدمه

پس از شکست سیاست‌های اجماع‌واشنگتن، کشورها به این نتیجه رسیدند که نمی‌توانند فرایند توسعه خود را تنها متوقف بر اجرای سیاست‌های رشد اقتصادی کنند و به دنبال آن مفهوم حکمرانی خوب به‌عنوان مفهومی تکنوکراتیک و بروکراتیک وارد فضای بحث‌های توسعه شد^۱ و به‌عنوان یکی از اصول و اهداف مشترک الگوها و استراتژی‌های توسعه مورد توجه قرار گرفت. حکمرانی خوب در سه مرحله تکامل یافته است. مرحله اول شامل «اقدامات تکنوکراتیک برای تقویت کارایی دولت حاکم و توسعه چهارچوب‌های حقوقی برای بازار» می‌شد.^۲ مرحله دوم تأکید بر مشارکت مدنی و سرمایه اجتماعی بود. مرحله سوم آن ناظر بر مشارکت مستقیم در امور اداره کشور و گسترش اعطای اختیارات محلی به واحدهای کوچک و مردم می‌شد؛ بنابراین «حکمرانی خوب نه‌تنها مربوط به استفاده درست از قدرت دولت حاکم در راهی شفاف و مشارکتی است، بلکه اعمال درست و صادقانه قدرت نیز است».^۳

حقوق عمومی، نظام حقوقی تدبیر امر سیاسی در چهارچوب دولت - ملتی خاص است و حکومت مستقر وظیفه نمایندگی این دولت و تأمین منافع عمومی و ملی را به عهده دارد و کارکرد حقوق عمومی تقویت دولت و نیز ایجاد محدودیت بر اعمال کارگزاران دولت است. در این نوع نگاه، همه مفاهیمی که از درون امر سیاسی و نظریه دولت تراوش می‌کند با حقوق عمومی ارتباط دارد. مارتین لاگلین^۴ در کتاب مبانی حقوق عمومی با توسل به مفهوم امر سیاسی در مرکز حقوق عمومی، ساختمانی منسجم از آن ارائه می‌دهد که مفهوم حکمرانی محور اصلی موضوع آن است.^۵ حقوق عمومی با چنین دیدگاهی در درجه اول با توسعه سیاسی در ارتباط است؛ به عبارت دیگر حقوق عمومی، تدبیر سیاسی در نظریه توسعه است؛ بدان معنا که به دلیل ماهیت امر سیاسی و ماهیت سیاسی حکمرانی، ابتدا به ساکن با توسعه سیاسی و عمل حکمرانی در ارتباط است و در قدم بعدی با سایر ابعاد توسعه برخورد می‌کند. از سوی دیگر توسعه نیز در بُعد سیاسی آن بر مسأله حکمرانی تمرکز دارد و حکمرانی خوب هدفی مشترک برای این دو به شمار می‌آید.

بعد از پایان جنگ سرد، دنیا با تعداد بسیار زیادی از دولت‌های شکننده در شرق اروپا و خاورمیانه

1. Jomo Kwame Sundram & Chowdhury, Anis, "Is Good Governance Good for Development?", *The United Nations series on development: Bloomsbury Collections* (2012), 2.
2. Ibidem.
3. Henk Addink, *Good Governance; Concept and Context*, (Oxford University Press, 2019), 16.
4. Martin Loughlin
5. Martin Loughlin, "Political Jurisprudence", *The London School of Economics and political Science* 16(2016), 2.

و آسیای مرکزی و سایر نقاط مواجه بود که نشان داد وجود دولت‌های با ظرفیت و توان پایین مستقیماً سبب عدم توسعه این کشورها شده است^۶ و بنابراین حکمرانی خوب، مؤثر و عادلانه برای اجرای اهداف توسعه پایدار بسیار ضروری است.^۷ حکمرانی آن دسته از اعمال سیاسی و اداری اقتدار است که در هر سطحی، امور کشور را مدیریت می‌کند. در درون مفهوم حکمرانی خوب، مفاهیمی نهفته است که هرکدام به‌تناسب کیفیت و نحوه ظهور در هر جامعه، میزان کیفیت حکمرانی را در یک جامعه مشخص می‌کنند. این مفاهیم شامل درستی^۸، شفافیت، مشارکت، کارآمدی، پاسخ‌گویی و حقوق بشر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هستند.^۹ این مفاهیم به‌صورت گسترده در همه نقاط به‌عنوان معیارهایی برای حکمرانی خوب پذیرفته شده است. حکمرانی خوب در معنای وسیع همه اعمال اجرایی، قانون‌گذاری و قضایی را شامل می‌شود و تمام عناصر را در درون این رویه‌ها جست‌وجو می‌کند.^{۱۰}

حکمرانی خوب طیفی است؛ به این معنا که نمی‌توان ادعا کرد که کشوری همه معیارهای آن را به‌طور کامل دارد و کشوری به‌طور کامل از آنها بی‌بهره است. در واقع بی‌بهره بودن کامل از حکمرانی خوب مساوی حکمرانی ضعیف است که هر لحظه احتمال متلاشی شدن آن وجود دارد. به نظر می‌رسد نقطه آغازین مفهوم حکمرانی خوب مسأله «مشروعیت» است و حد اعلی آن به حداکثر رساندن عناصر گفته شده در حکمرانی خوب است. در چنین دیدگاهی توسعه و حقوق عمومی در نسبتی مستقیم با یکدیگر قرار می‌گیرند که هدف هر دو دستیابی به میزان قابل توجهی از عناصر طیفی در حکمرانی خوب است.

بنابراین در بند اول به نخستین حلقه ارتباط میان حقوق عمومی و توسعه یعنی مسأله ایجاد مشروعیت به‌عنوان اولین قدم در راه توسعه پرداخته می‌شود و در بند بعدی عناصر حکمرانی خوب در نسبت با توسعه و حقوق عمومی بررسی خواهد شد.

6. Francis Fukoyama, *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century* (New York: Cornell University Press, Ithaca, 2004), Preface x.

7. Joachim Monkelbaan, *Governance for The Sustainable Development Goals: Exploring an Integrative Framework of Theories, Tools, & Competencies*, (Singapore: Springer, 2019), From Preface.

8. Properness

9. Addink, op.cit., 5.

۱۰. حکمرانی خوب در معنای خاص معنای اداره خوب را دارد و طبیعتاً فقط اعمال اجرایی را دربرمی‌گیرد؛ کافمن که از گزارشگران معروف سازمان ملل در مورد حکمرانی خوب است به‌طور کلی شش موضوع پاسخ‌گویی، ثبات سیاسی و پرهیز از خشونت، کارایی حکومت، کیفیت تنظیم‌گری، حکومت قانون و کنترل فساد را به‌عنوان ارکان حکمرانی خوب عنوان کرده است و خود او به تدریجی بودن این عوامل اشاره دارد.

۱- مشروعیت به‌مثابه نخستین محل تلاقی حقوق عمومی و توسعه

هیچ دولتی بدون دستیابی به حداقلی از مشروعیت، قادر به انجام هیچ‌گونه برنامه و سیاست راهبردی توسعه نخواهد بود. پذیرش دولت و برنامه‌ها و اقدامات آن از جانب مردم اولین قدم در راه توسعه است. در کشوری که میان دولت و ملت جدایی بیفتد و حکومت، نماینده دولت - کشور نباشد، هرگونه توسعه‌ای بی‌معنا خواهد بود. در این قسمت ابتدا مفهوم بحران مشروعیت را در ارتباط با توسعه مورد بررسی قرار می‌دهیم و سپس نقش حقوق عمومی در رفع این بحران را ارزیابی می‌کنیم.

۱-۱- مشروعیت؛ سنگ بنای توسعه

ازجمله نظریات بسیار مشهور در توسعه‌نیافتگی موضوع بحران مشروعیت در کشورهای در حال توسعه است. «مشروعیت متضمن حداقلی از آزادی سیاسی و عدالت اجتماعی است. جایی که این عوامل غایب هستند، مشروعیت یعنی رضایت مردمی که بر آنها حکومت می‌شود ناپدید خواهد شد».^{۱۱} توسعه به آرامش سیاسی نیازمند است تا افراد و مجموعه انسانی بتوانند به فکر ابداع و خلاقیت و تولید باشند.^{۱۲} بنابراین در کشوری که با بحران‌های متعدد مشروعیت روبه‌رو است هیچ تئوری توسعه‌ای نتیجه نخواهد داد.^{۱۳}

واژه بحران نیز به طریقی اشاره دارد که یک دولت یا سیستم اجتماعی برای توجیه اصل وجود خود و قدرت ناشی از آن تلاش می‌کند. جوامع سنتی برای توجیه و مشروعیت بخشیدن به قواعد خود به اسطوره و راز متوسل می‌شدند اما در جوامع مدرن ادعا بر این است که حکومت‌ها بازتاب اراده مردم هستند.^{۱۴} همچنین در علوم اجتماعی امروز بحران مفهومی سیستمی است و هنگامی به وجود می‌آید

۱۱. کیت گرین، راهبردهای توسعه اقتصادی، ترجمه: حسین راغفر و محمد حسین هاشمی، چاپ ششم (تهران: نشر نی، ۱۳۷۵)، ۴۵.

۱۲. محمود سریع القلم، عقلانیت و توسعه‌یافتگی ایران، چاپ دوازدهم (تهران: فرزانه روز، ۱۳۹۰)، ۱۸۵.
۱۳. در مورد تقدم توسعه سیاسی در نظریات نوسازی باید به اثر معروف لفتویج «دموکراسی و توسعه» نیز اشاره کرد. وی که از ضرورت اولویت دادن به سیاست در توسعه دفاع می‌کرد، حاکمیت دموکراتیکی را که بتواند به مدیریت صحیح توسعه بپردازد، حاکمیت شایسته می‌نامید. او بررسی آماری قابل تأملی در مورد تأثیر دو متغیر دموکراسی و توسعه انجام داده است و نتیجه می‌گیرد که جز در دوره‌های کوتاه‌مدت میان سال‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰، دموکراسی در بلندمدت سبب رشد اقتصادی شده است. نک:

آدریان لفتویج، دموکراسی و توسعه، ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز، چاپ دوم (تهران: طرح نو، ۱۳۸۲)، ۸۳.
14. Giovanni E. Reyes, "Theoretical Basis of Crisis of Legitimacy and Implications for Less Developed Countries: Guatemala as a Case of Study", *Revista de la Facultad de Ciencias Economicas* y

که ساختار نظام اجتماعی، امکانات کمتری برای حل مسائل نسبت به آنچه برای ادامه‌چنین سیستمی ضروری است، در اختیار داشته باشد.^{۱۵} در این نگاه سیستمی، بحران مانعی اساسی برای یکپارچگی سیستم محسوب می‌شود و به‌طور تصادفی از درون سیستم به وجود نمی‌آید بلکه به‌طور ساختاری مشکلاتی در درون سلسله‌مراتب نظام ایجاد می‌کند.^{۱۶} در هنگام به وجود آمدن بحران، فشارهای درونی جامعه به نقطه‌ای رسیده است که کل سیستم اجتماعی فلج شده و در آستانه خطر فروپاشی قرار می‌گیرد. هابرماس^{۱۷} معتقد است برای آنکه یک جامعه سیاسی از مشروعیت اجتماعی برخوردار باشد باید سه مؤلفه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی - فرهنگی در درون سیستم، متوازن و در ارتباط هماهنگ باشند و هم‌زمان بخش اعظمی از مردم به آن وفادار باشند. در مفهوم اقتصادی، مشروعیت در دو جنبه ظهور پیدا می‌کند. اول روابط مبتنی بر استخدام که افراد کار یا تولیداتشان را در معرض مبادله با دستمزد یا عوامل تولیدی دیگر قرار می‌دهند. دوم روابط مصرف که افراد تقاضای کالا و خدمات در قبال بخشی از درآمد اقتصادی خود را دارند.^{۱۸} در اینجا فرض اساسی آن است که در درون مکانیسم بازار و روابط کار و مصرف، مشروعیت اجتماعی وجود دارد. جنبه سیاسی مشروعیت با نظام اداری و مدیریتی یک کشور در ارتباط است. از یک‌طرف شهروندان با پرداخت مالیات در حفظ و نگهداری نظام اداری مشارکت می‌کنند و از طرف دیگر وفاداری خود را به سیستمی که اراده خود را برای نفع رساندن به شهروندان به کار می‌گیرد، اعلام می‌کنند. حوزه اجتماعی و فرهنگی مشروعیت، جنبه‌های نظام اقتصادی یک کشور را علاوه بر نظام اداری پوشش می‌دهد. در این حوزه سه عنصر برای تشخیص مشروعیت جامعه وجود دارد. اول وجود مجموعه‌ای از ارزش‌هایی است که در اکثریت مردمان آن جامعه مشترک باشد؛ دوم آنکه این ارزش‌های فرهنگی در میان اکثریت جامعه گفت‌وگو و ارتباط برقرار کند و سوم آنکه بیشتر بخش‌های اجتماعی وجود چنین ارزش‌های اجتماعی را تأیید و اجرا کنند.

برای اندیشیدن درباره مفهوم مشروعیت دوراه‌هنجاری و واقعیت اجتماعی وجود دارد. نظریه‌پردازان سیاسی و اخلاقی با مشروعیت‌هنجاری سر و کار دارند. مشروعیت به‌مثابه هنجار بدان معناست که اعمال دولت باید اهداف ویژه‌ای را متناسب با معیارهای خود دنبال و تقویت کند. در این مسیر معیار

Administrativas, Universidad de Narini, XI, 1 (2010), 146.

15. Jürgen Habermas, *Legitimation Crisis*, Trans. Thomas McCarthy (Cambridge: Polity Press, 1992), 2.

16. Ibidem.

17. Jürgen Habermas

18. Reyes, op.cit., 150.

حقوق دانان به‌گونه‌ای مسأله قانونی بودن^{۱۹} است. مشروعیت به‌مثابه واقعیت اجتماعی هرچند مشروعیت هنجاری را رد نمی‌کند اما دانشمندان علوم اجتماعی را تشویق می‌کند که مشروعیت را نه همچون امری بایدی و حقوقی بلکه به‌مثابه یک پدیدار، همان‌گونه که رخ می‌دهد فهم کنند. هرچند حقوق از گذشته با رویکرد هنجاری یعنی بحث قانونی بودن در ارتباط بوده است اما با توجه به معنایی که از حقوق عمومی به‌مثابه نظام حقوقی امر سیاسی به دست دادیم، نمی‌توان مشروعیت را در این مقام صرفاً به قانونی بودن فرو کاست. در واقع دولت که مهم‌ترین و پیچیده‌ترین نظام اجتماعی است علاوه بر ارتباط با هنجارها، با واقعیات متغیر اجتماعی و سیاسی نیز در تماس است و همین نکته سبب می‌شود حقوق عمومی به‌تناسب موقعیت خویش، اشکال متنوعی جهت ایجاد مشروعیت به خود بگیرد؛ به عبارت دیگر قانونی بودن در حقوق عمومی برخلاف تصور رایج امری پیشینی نیست بلکه در تطابق با واقعیات سیاسی و اجتماعی در تطور دائمی است.

برای مشروعیت در معنای اخیر می‌توان ۴ عامل را نام برد که در ارتباط با یکدیگرند و مجموعاً ایجادکننده مشروعیت برای اعمال دولت می‌باشند: قانونی بودن، مشروعیت دموکراتیک، اعتماد و پاسخ‌گویی.

قانونی بودن که مهم‌ترین عامل نیز است به این معناست که اعمال دولت باید سابقه‌ای حقوقی داشته باشد. به این منظور، قانونی که خود منشعب از منابع حقوقی صحیحی است باید حکم‌فرما باشد. قانونی بودن مؤلفه‌های فرایندی نیز دارد. بدان معنا که نه‌تنها خود اعمال دولت باید قانونی باشد بلکه رفتار شکلی آن نیز باید مطابق با رویه‌های درست باشد. مشروعیت دموکراتیک به دنبال قانونی بودن شکل می‌گیرد. قانون در دولت‌های جدید باید توسط پارلمانی وضع شود که صلاحیت خود را از طریق انتخابات از مردمان آن دولت دریافت کرده است. در این معنا پارلمان عامل اساسی مشروعیت دولت است که منافع مختلف در یک جامعه سیاسی را نمایندگی می‌کند. هنگامی که مشروعیت یک دولت نمی‌تواند از طریق سیستم نمایندگی تأمین شود، عامل سوم مشروعیت یعنی اعتماد مطرح می‌شود. ماکس وبر^{۲۰} از نوعی اقتدار به نام اقتدار کاریزماتیک بحث می‌کند که از ویژگی‌های جوامع سنتی است. در دولت‌های جدید مسأله اعتماد دیگر بحثی شخصی نیست بلکه از زاویه فرایندهای نهادی به وجود می‌آید. اگر مردم یک جامعه، دولت و به‌خصوص نمایندگان را نماینده منافع خود نینند مشروعیت

19. Legality

20. Max Weber

دموکراتیک متزلزل شده و اصل قانونی بودن نیز نمی‌تواند مشروعیت را برای دولت تأمین کند. مشروعیت با اعتماد، رضایت و عمل متقابل جامعه در ارتباط است و بنابراین دستورات، بازیگران و نهادهایی مشروع خواهند بود که مردم آنها را رضایت‌بخش تلقی کنند و جایگزین مناسبی برای آنها نیز یافت نشود.^{۲۱} در این نگاه مشروعیت مربوط به انتظارات و ادراکات مادی و سمبولیک مردم است و فقدان یا میزان پایین آن منجر به دولت شکننده و ضعیف خواهد شد. شکنندگی، دولت را از حمایت مردم خود محروم می‌کند و مانع تشکیل جامعه سیاسی می‌شود و دولت در چنین شرایطی توان عملکرد کارآمد را نخواهد داشت. باید توجه داشت که دولت و جامعه دو نهاد جداگانه نیستند بلکه دو جنبه و وجهه از جامعه مدرن هستند.^{۲۲}

سازمان همکاری اقتصادی و توسعه در برنامه‌های توسعه خود به مسأله شکنندگی دولت توجه کرده است. طبق نظر این سازمان در سال ۲۰۰۷، دولت‌ها هنگامی شکننده هستند که ساختارهای دولت، فاقد اراده سیاسی یا ظرفیت مناسب برای فراهم کردن عملکردهای مناسب جهت کاهش فقر، توسعه و تأمین امنیت و حقوق افراد باشد.^{۲۳} در این تعریف تنها به اراده و ظرفیت دولت توجه شده است اما نحوه ارتباط آن با جامعه در نظر گرفته نشده است. همین سازمان در دستورالعمل دیگری در سال ۲۰۰۸ شکنندگی دولت را عدم توانایی دولت در تأمین انتظارات شهروندان یا مدیریت تغییر انتظارات آنان تعریف می‌کند؛ بنابراین شکنندگی و ضعف دولت یا به عبارت بهتر ضعف در حکمرانی همان مسأله بحران مشروعیت دولت است زیرا مشروعیت با تأمین انتظارات در ارتباط است و هنگامی که کشوری فاقد حداقلی از امکانات برای توجه به این انتظارات باشد توسعه امکانی برای ظهور نخواهد داشت.

21. Norad & French Mistry of Foreign and European Affairs 20/2009 Discussion, "The Legitimacy of the State in Fragile Situation", (Report for the OECD DAC International Network on Conflict and Fragility. 2009), 8.

۲۲. همچنین میان مشروعیت و اراده دولت تفاوت وجود دارد. مشروعیت دو کارکرد عمده برای دولت‌ها دارد: اول آنکه نه‌تنها اصل وجود دولت بلکه برنامه‌های سیاسی و اقتصادی حکومت با مقاومت مردم جامعه روبه‌رو نخواهد شد و دوم اینکه مردم با تبدیل شدن به شهروندان فعال، به مشارکت ارادی در برنامه‌ها و سیاست‌های دولت همت می‌گمارند و بدین وسیله ظرفیت و کارآمدی دولت را افزایش می‌دهند. اراده و ظرفیت دولت آن چیزی است که تقویت‌کننده مشروعیت آن است. طبیعتاً در کشورهایی که توان و ظرفیت اقناع شهروندان و انطباق با نیازهای آنان از جانب حکومت بیشتر است، مشروعیت دولت نیز بیشتر است.

23. X.L. Ding, *the Decline of Communism in Chins: Legitimacy Crisis 1977-1989*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 24.

۱-۲- حقوق عمومی و حل بحران مشروعیت

برای مشروعیت می‌توان چهار منبع در ارتباط با دولت شناسایی کرد: مشروعیت درونداد، مشروعیت برونداد، عقاید مشترک و مشروعیت بین‌المللی. مشروعیت درونداد^{۲۴} مربوط به قواعد و رویه‌هایی است که شهروندان بر آن توافق دارند و دولت از طریق آن تصمیمات الزام‌آور می‌گیرد. مشروعیت درونداد خود شامل عمل مشارکت و همچنین حمایت و پشتیبانی اعضای جامعه است. مشروعیت باید میان نهادهای ارتباطی دولت و شهروندان آن وجود داشته باشد و به آنان اجازه داده شود که به‌گونه‌ای در عمل حکمرانی مشارکت داشته باشند.

مشروعیت برونداد^{۲۵} در ارتباط با اجرا، کارآمدی و کیفیت خدمات دولت است. این منبع مشروعیت خود شامل امنیت و خدمات عمومی می‌شود. اگر دولت نتواند از شهروندان خود محافظت کند، نه تنها نمی‌تواند سایر خدمات مثل بهداشت و آموزش را فراهم کند بلکه هرگونه توسعه‌ای هزینه‌زا و ناکارآمد خواهد بود.^{۲۶}

نمی‌توان انتظار داشت کشوری همه منابع مشروعیت را به‌طور کامل دارا باشد بلکه این نحوه ارتباط دولت و جامعه است که در هر کشور یکی از منابع اقتدار نقش بیشتری دارد. دولت - کشورهای تازه‌تأسیس در عصر جدید برای شروع فرایند توسعه خود، اولین قدمشان ایجاد مشروعیت برای دولت‌های خود با ابتکار قانون اساسی بود. چنین قانون اساسی به دلیل آنکه نمودار قوه مؤسس یا به تعبیر لاگین «تجلی حقوقی نیروی دموکراتیک»^{۲۷} است، می‌تواند با به‌کارگیری خرد و تدبیر، نیروهای آشفته جامعه را متفق کند. قانون اساسی در وهله اول با مشروعیت درونداد در ارتباط است. به عبارت بهتر عمل مشارکت در حکمرانی در اولین قدم توسط خود مردم از طریق تأسیس نظام سیاسی و حقوقی در قالب قانون اساسی

24. Input legitimacy

25. Output legitimacy

۲۶. نمایندگی‌های جمعی که دولت را تنها و آخرین منبع اقتدار درست می‌بینند و حس جمعی میان افراد ایجاد می‌کند سومین منبع ایجاد مشروعیت است. عقاید مشترک اعضای یک جامعه پیش‌شرط مشروعیت است و این عقاید و فعالیت‌ها توسط دولتی که با شرایط خاصی شکل گرفته است، تجمع می‌گردد. در این معنا انتخابات روشی برای ظهور عقاید مشترک افراد جامعه است و اگر انتخابات نتواند عقاید افراد را تجمع کند فقط فرایندی شکلی است که نمی‌تواند برای دولت مشروعیت ایجاد کند. همچنین در زمینه مشروعیت با مشروعیت بین‌المللی یک دولت نیز روبه‌رو هستیم که خود شامل شناسایی آن دولت در محیط بین‌المللی و داشتن مرادفات فراملی با کشورها و شرکت‌های خارجی و همچنین هنجارهای جهانی حقوقی بشر و نحوه احترام به حقوق بشر در کشورها می‌باشد.

۲۷. مارتین لاگین، مبانی حقوق عمومی، ترجمه محمد راسخ، چاپ سوم (تهران: نشر نی، ۱۳۹۳)، ۲۲۵.

ظهور می‌کند. این مشروعیت باید در همهٔ مراحل توسعه یک کشور به‌عنوان اصلی اساسی ادامه یابد و به همین دلیل قانون اساسی نمی‌تواند به چند هنجار معمولی فرو کاسته شود بلکه همراه توسعه، جاری و ساری خواهد بود. این بدان معناست که نباید مرزهای مشروعیت را با قانونی بودن درهم آمیخت. قوه مؤسس بنیاد نظام حقوقی مدرن است و کل نظام حقوقی و سیاسی، مشروعیت خود را از قوه مؤسس یا مردمان سرزمین دریافت می‌کند.

بحران مشروعیت در حقوق اساسی هنگامی رخ می‌دهد که قوه مؤسس به هر دلیلی توان خود را از دست بدهد و ساختار مشروعیت دولت - جامعه از هم بپاشد. نتیجه چنین وضعی یا حکومت‌های اقتدارگرا خواهند بود یا دولتی شکننده با جامعه‌ای متفرق شکل خواهد گرفت. در قرن بیستم هرچند تمامی کشورها اهتمام خود را در جهت دستیابی به توسعه‌ای متوازن و رو به پیشرفت قرار دادند اما برخی از کشورها با بحران مشروعیت چه از نوع حکومت اقتداری غیر توسعه‌گرا و چه دولت‌های شکننده روبه‌رو شدند و به همین جهت پیشرفت‌های انجام‌گرفته نیز در همان ابتدا محو شدند.

مشروعیت صرفاً مربوط به اراده و توان دولت‌ها نیست بلکه باید ارتباط دولت - جامعه را در این دیدگاه مورد نظر قرار داد. به دنبال درک این موضوع که مشروعیت خاستگاهی صرفاً حاکمیتی ندارد، حقوق اساسی نیز ساحت وجودی خود را علاوه بر منابع دولتی مشروعیت، به منابع دیگری که در ارتباط با جامعه است، گسترش می‌داد. همچنین گفته شد که خود حل بحران مشروعیت یکی از راهبردهای توسعه یا به عبارت بهتر راهبرد آغاز فرایند توسعه است. به نظر می‌رسد همان‌گونه که ریچارد فالن^{۲۸} اشاره می‌کند، مسأله مشروعیت اصولاً در قلمرو حقوق اساسی ظهور پیدا می‌کند.^{۲۹}

منابع جدید مشروعیت برای حقوق اساسی به دنبال استقرار نیروی قوه مؤسس در همه ساختار حقوقی و سیاسی است و در واقع تبدیل به مشروعیت دموکراتیک می‌شود. این منابع جدید، مشروعیت حقوق اساسی را علاوه بر مشروعیت حقوقی که در ارتباط با هنجارهاست متوجه مشروعیت اجتماعی یا میزان اعتماد و رضایتمندی مردم در اطاعت از هنجارها و همچنین مسألهٔ عدالت می‌کند.^{۳۰} در حقوق اساسی جدید این ابعاد مشروعیت دیگر از یکدیگر جدا نیستند و هنگامی می‌توان گفت که حقوق اساسی برای دولت مشروعیت ایجاد کرده است که همه ابعاد مشروعیت در حقوق اساسی موجود باشد. سایر

28. Richard H. Fallon

29. Richard H. Fallon Jr, "Legitimacy and The Constitution", *Harvard Law Review* 118, 6 (2005), 1789.

۳۰. مثال مهم در این زمینه قضیهٔ معروف *Roe v. Wade* است که با وجود دلایل قانونی برای مردم اقتناع‌کننده نبود و ناعادلانه فرض می‌شد.

فرایندهای حقوق اساسی مثل تفسیر قانون اساسی نیز باید از مشروعیت اجتماعی برخوردار باشند.^{۳۱} مشروعیت در دولت - ملت‌های جدید دیگر نمی‌تواند بر اساس یک شخص یا گروه باشد. قدرت سیاسی هنگامی که بتواند بر یک جامعه مستولی شود، برای تداوم و بقای خود نیازمند حقوقی شدن است و قانون اساسی و حقوق اساسی اولین جلوه این قدرت حقوقی است و دولت نیز در این مسیر حقوقی می‌شود.^{۳۲} در اینجا موضوع نهادی شدن حقوق مطرح شده و قدرت دیگر نه از طریق اشخاص بلکه از طریق نهادها اعمال می‌شود.

از سطح اول نقش حقوق عمومی در مشروعیت یعنی قانون اساسی و جنبه قوه مؤسس بودن حقوق عمومی که عبور کنیم، سایر بخش‌های حقوق عمومی به‌ویژه حقوق اداری منبعی مهم در مشروعیت بخشی به دولت‌های مدرن است. یکی از اصول حقوق عمومی امنیت و دیگری تأمین خدمات عمومی است و این دو، منبع مشروعیت برونداد نیز هستند؛ اما بحران‌های مشروعیتی که حقوق اداری با آنها روبه‌رو بوده است از جنس بحران‌های حقوق اساسی نیست. این بحران در ابتدا ترس از آن بود که نهادهای بروکراتیک، تفکیک قوا را نابود کند و بنابراین موضوع حقوق اداری در قرن ۲۰، صحت فرایندها و رویه‌های اداری و نظارت قضایی بر تصمیمات اداری بود.^{۳۳} سپس با شکل‌گیری دولت رفاه، بحرانی که حقوق اداری با آن روبه‌رو شد، دخالت بسیار زیاد اداره و بخش عمومی در فرایندهای اقتصادی بود و بنابراین رسالت حقوق عمومی در جهت ایجاد مشروعیت، کنترل اعمال اداره با سازکارهای حقوقی بود.

31. Ibid, 1792.

۳۲. فوکویاما معتقد است پس از سقوط شوروی، دولت‌های لیبرال دموکراتیک سرنوشت تاریخ و پایان ایدئولوژی‌های سیاسی هستند که بر مبنای قانون اساسی دموکراتیک شکل خواهند گرفت. برایان تیرنی معتقد است قوه مؤسس، قدرت تأسیس حکومت و بازتأسیس حکومت است. (برایان تیرنی، دین، قانون و پیدایش فکر مشروطه، ترجمه حسین بادامچی و محمد راسخ (تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۳))؛ اما چنین برداشتی از قوه مؤسس سبب می‌شود حقوق اساسی از کارکردهای خود یعنی تقویت دولت و محدودیت حکومت باز بماند و مرجعی برای مشروعیت نباشد. بهتر است به همان انگاره هانا آرنهت بازگردیم که بدون مردم قدرت اساساً وجود ندارد (هانا آرنهت، خشونت، ترجمه عزت‌الله فولادوند (تهران: انتشارات خوارزمی، ۱۳۹۴))؛ در واقع نمی‌توان قائل بود که قوه مؤسس صرفاً هنگام تدوین قانون اساسی و هنگام بازنگری وجود دارد. با چنین تحلیلی می‌توان مشروعیت دولت‌های توسعه‌گرا را توجیه کرد. این دولت‌ها در ابتدای فرایند توسعه خود و پس از شکل‌گیری و استقلال، برای نهادینه کردن قدرت به تدوین قانون اساسی اقدام کردند اما سیستم حقوق اساسی آنان مشابه دموکراسی‌های کشورهای توسعه‌یافته نبود بلکه دولت‌هایی اقتدارگرا بودند؛ اما این دولت‌ها به دلیل توسعه‌گرا بودن مورد اقبال و حمایت مردم قرار گرفتند. جالب آن است که جز معدودی از این کشورها با بحران مشروعیت روبه‌رو نشدند و به همین دلیل برنامه‌های توسعه با موفقیت انجام شد.

33. Pual H. Brietzke & James O. Freedman, "Crisis and Legitimacy: The Administrative Process and American Government", *Valparaiso University Law Review* 14(1980), 361.

هرچند در ادامه فرایند توسعه در کشورهای شرق آسیا، دموکراسی نیز پای خود را به این کشورها باز کرد اما این کشورها برای جلوگیری از وقوع بحران مشروعیت از دو راه - که برآمده از حقوق عمومی است - استفاده کرده‌اند: اول آنکه به‌جای تکیه کامل بر مشروعیت اخلاقی، بر مشروعیت قانونی و اجتماعی تأکید داشتند و همین مسأله سبب شد در سال‌های ابتدای فرایند توسعه، جمعیت سرشار این مناطق پشتیبان دولت‌های توسعه‌گرا در اجرای سیاست‌ها باشند؛ دوم اینکه به‌جای تأکید بیش از اندازه بر مشروعیت درونداد، بر مشروعیت برونداد و مسأله امنیت و خدمات عمومی توجه نشان دادند که این موضوع سبب اقتناع افکار عمومی این کشورها و مشروعیت‌بخشی به دولت‌های آنان بود.^{۳۴}

اگر اراده‌ای جدی برای پیشبرد امر توسعه ملی پدید آید، با درک روح و منطق جهت‌گیری‌های قانون اساسی می‌توان راهی به سمت توسعه گشود.^{۳۵} در این راه، اولین قدم توسعه و اولین کارکرد حقوق عمومی، حل بحران مشروعیت دولت است. چنین مشروعیتی همواره باید وجود داشته باشد وگرنه تمام تلاش‌های توسعه در یک کشور نابود خواهد شد. ظهور تروریسم در برخی از کشورها و به‌نابودی کشاندن تمام دستاوردهای توسعه‌ای یک کشور نشان داد مشروعیت برای توسعه از اهمیت بسیاری برخوردار است و کشورهایی که به لحاظ برخورداری از ساختار حقوق اساسی و نظام اداری دموکراتیک و کارآمد، شکننده بودند در مقابله پدیده‌هایی چون تروریسم بسیار آسیب‌پذیر بودند و هنوز هم نتوانسته‌اند مشروعیت از دست‌رفته را به‌راحتی بازیابند.

۲- رابطه حقوق عمومی و توسعه در پرتو اصول حکمرانی خوب

پس از آنکه یک دولت استقرار یافت و خود را قانونی و مشروع ساخت، ادامه فرایند حکمرانی آغاز می‌شود و برنامه‌های توسعه در پرتو نحوه نگاه دولت به مسأله حکمرانی شکل می‌گیرد. توسعه و حقوق عمومی دوره‌های مختلفی را پشت سر گذاشته است؛ از بروکراسی قوی و دولت رفاه تا دولت تنظیم‌گر.^{۳۶} نقش دولت در توسعه به عوامل متعددی از جمله اندازه دولت، ظرفیت و توان آن، قدرت و اقتدار آن دولت،

۳۴. در اینجا موضوع بسیار مهمی مطرح می‌شود و آن نقش حقوق اداری در حقوق عمومی است. در واقع فرض کلزنی حقوق آن است که حقوق اساسی و قانون اساسی تقدم رتبی بر سایر شاخه‌های حقوق دارند اما تجربه کشورهای درحال توسعه نشان داد تقدم حقوق اداری و توجه به آن می‌تواند سازکارهای حقوق اساسی را نیز تحت تأثیر قرار دهد.

۳۵. فرشاد مؤمنی، اقتصاد سیاسی توسعه در ایران امروز، چاپ اول (تهران: نقش و نگار، ۱۳۹۴)، ۱۳۴.

۳۶. برای اطلاع از دوره‌های حقوق و توسعه نک:

David Trubek & Alvaro Santos, *New Law and Economic Development: Critical Appraisal* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 19-74; David Trubek, *Law and Development: Forty years after Scholars in Self-Estrangement* (University of Toronto Law Journal, 2016), 3-25.

مبارزه با فساد و ... بستگی دارد^{۳۷} اما در عصر حاضر با توجه به تغییر در معنای توسعه، نوعی دولت مورد قبول قرار گرفته که در لسان بانک جهانی به دوست بازار^{۳۸} شهرت یافته است.^{۳۹}

مفهوم حکمرانی خوب نیز به تناسب معنای توسعه تغییر کرده است. برای مثال پیش از ۱۹۹۰ بروکراسی حداکثری مراد بود اما در دوره بعدی مقرر شد آزادی و آزادسازی تجارت و خصوصی سازی^{۴۰} مورد توجه قرار گرفت. تجربه موفق کشورهای شرق آسیا، کشورها را مجاب کرد که یگانه شکلی برای حکمرانی وجود ندارد اما مفهوم حکمرانی خوب در این مسیر شکل گرفت که الگوهای کلی یک حکمرانی که متناسب با توسعه در کشورها باشد، معرفی کند.

عده‌ای عنوان کرده‌اند بحران دانش در مورد رابطه حکمرانی خوب و توسعه نیز وجود دارد و معتقدند شواهدی وجود دارد که رشد اقتصادی مقدم بر حکمرانی خوب است و نه عکس آن.^{۴۱} اما آنچه در اینجا مورد غفلت قرار گرفته است آن است که توسعه سیاسی که در حکمرانی خوب متجلی می‌شود خود یک هدف توسعه‌ای است. ضمناً تحقیقات فراوانی رابطه مستقیم را میان عناصر حکمرانی خوب و رشد اقتصادی تأیید کرده‌اند. برای مثال فوکویاما^{۴۲} در تحقیقی عنوان می‌کند که اصلاحات هدفمند برای تقویت حکمرانی به جای اصلاحات در همه ابعاد، برای افزایش رشد اقتصادی مؤثرتر است.^{۴۳} در واقع حکمرانی خوب علاوه بر آنکه خود توسعه محسوب می‌شود، زمینه رشد اقتصادی را فراهم می‌کند. همچنین این نویسندگان مفهوم حکمرانی خوب را امری منجز و یکسان فرض می‌گیرند در حالی که حکمرانی خوب بنا به ماهیت سیاسی خود نمی‌تواند در همه جا و همه زمان‌ها یکسان باشد و تنها می‌تواند به ذکر اصولی برای آن کفایت کرد.

اساساً حکمرانی خوب در چهارچوب تفکر حقوقی رقم می‌خورد و به‌ویژه حقوق اداری نقش محوری

37. Mark Turner & David Hulme, *Governance, Administration and Development: Making the State Work* (HE UK: Palgrave, 1997), 86-100.

38. Market-Friendly

طبیعی است که در دوره کنونی نمی‌توان مفهومی نئولیبرال برای این واژه در نظر گرفت. مفهوم دولت در هر کشوری ظهوری خاص پیدا کرده است. حتی کشورهای مختلف اروپایی با فرهنگی نسبتاً نزدیک به هم دولت‌هایی متفاوت دارند.

39. World Bank, *World Development Report 1991, "The Challenge of Development"* (Oxford University Press, 1992), 6.

40. Julio Faundez, *Good Government and Law: Legal and Institutional Reform in Developing Countries* (Great Britain: Macmillan Press LTD, 1997), 8.

41. Sundaram and Chowdhury, op.cit., 10.

42. Francis Fukoyama

43. Ibid, 12.

در حکمرانی خوب دارد.^{۴۴} در واقع اصول حقوق اداری جدید - چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی - همان اصول حکمرانی خوب با نگاه و منش حقوقی به شمار می‌آید که خود هدف توسعه است. این اصول تا جایی که ممکن است باید حقوقی شوند و بهترین راه، وارد کردن آنان در قالب قوانین و مقررات است.^{۴۵} حکمرانی خوب در ارتباط با حقوق تحقق‌ی و اصول مهم آن است. این اصول مرتبط با ارزش‌های بنیادین است.^{۴۶} اینک نوبت آن است که اصول حکمرانی را در پرتو رابطه حقوق عمومی و توسعه مورد بررسی قرار دهیم.

۲-۱- اصل درستی^{۴۷}

از آنجا که رویکردهای سنتی حقوقی برای مهار حکومت ناکافی بودند اصل درستی برای جبران آن نقص ایجاد شد. اصل درستی و اصول مربوط به آن در سیستم قضایی و بخشی از آرای دادگاه‌ها و در نهادهای نظارتی چون آموذزمان به‌عنوان اصول نانوشته ایجاد شدند و بخشی از این اصول و سیاست‌های نانوشته، در قوانین کشورهای مختلف گنجانده شدند.^{۴۸}

همان‌طور که می‌دانیم حقوق امری کاملاً قطعی و پیش‌بینی شده نیست. «عدم قطعیت حقوقی توسط فرایندهای پیچیده و گاهی غیرقابل پیش‌بینی اجتماعی، سیاسی و قضایی دستخوش تغییر می‌شود».^{۴۹} اصل درستی به‌عنوان قواعدی برای جبران این عدم قطعیت در رویه‌های اداری ایجاد شده است و بنابراین این اصل مربوط به تصمیمات اداری، صلاحیت اختیاری مأموران دولتی و کنترل قضایی و رابطه دادگاه و اداره است. این اصول که خود می‌توانند نوشته یا نانوشته باشند، در تصمیمات اداری ویژگی‌هایی چون قطعیت و پیش‌بینی‌پذیری مقررات، برابری و تناسب را ایجاد کرده و علاوه بر بالا بردن دقت تصمیمات، حقوق افراد را نیز مورد نظر قرار می‌دهند. همچنین این اصول ابزاری برای بازنگری قضایی است و قضات به‌وسیله آنها می‌توانند تصمیمات و رویه‌های اداری را کنترل کنند.

44. Addink, op.cit. 58

آقای ادینک معتقد است در شرایط مختلف، حکمرانی خوب ممکن است به رویکردهای مختلفی نیازمند باشد. او علت متغیر و بعضاً متناقض بودن اصول حکمرانی را با ارجاع به دورکین، مفهوم تفسیر حقوقی عنوان می‌کند. با توجه به رویکرد پژوهش، می‌توان تناقض امر سیاسی و تلاش حقوق عمومی برای آشتی این تناقضات را علت وجود پاره‌ای اختلافات در حکمرانی خوب عنوان کرد.

45. Ibid, 73.

46. Ibidem.

47. The Principle of Properness

48. Ibid, 99.

49. Ibid, 100.

اصل درستی یا اصل اداره صحیح به‌مانند خود حکمرانی خوب به گونه‌های مختلفی تفسیر شده است. آقای ادینک^{۵۰} که نویسنده برجسته‌ای در حکمرانی خوب است هشت زیرمجموعه برای این اصل عنوان می‌کند: ۱- منع سوءاستفاده از قدرت^{۵۱}؛ ۲- منع اختیاری بودن^{۵۲}؛ ۳- قطعیت حقوقی؛ ۴- انتظار مشروع^{۵۳}؛ ۵- برابری^{۵۴}؛ ۶- تناسب^{۵۵}؛ ۷- دقت^{۵۶}؛ ۸- استدلال^{۵۷}.

۲-۱-۱- منع سوءاستفاده از قدرت

این اصل بدان معناست که یک مقام اداری تنها می‌تواند در حوزه اقتداری که قانون‌گذار به او اعطا کرده است از قدرت استفاده کند. در این اصل سه جنبه قابل شناسایی است:

نخست، استفاده از اقتدار علیه هدف اصلی خود قدرت اداری؛ دوم، استفاده از اقتدار برای هدفی نادرست؛ سوم، عدم تطابق استفاده از اقتدار با هدف آن.

در زمینه توسعه اصولاً کشورهای در حال توسعه با معضل سوءاستفاده از قدرت روبه‌رو هستند. حکومت‌های این کشورها برای جبران عقب‌ماندگی‌های تاریخی خود اقدام به دخالت در امور اقتصادی و اجتماعی از طرق مختلف از جمله تصدی‌گری فعالیت‌های اقتصادی یا واگذاری فعالیت‌ها به بخش خصوصی از طریق اعطای مجوز یا ملی کردن برخی صنایع می‌کنند؛ اما مقامات اداری مسؤول این اعمال به طرق مختلف هدف اصلی مقررات توسعه یعنی ایجاد بازدهی را دور زده و به نحوی فعالیت‌ها را از هدف اصلی خود دور می‌کنند. این سوءاستفاده از قدرت، فرایند توسعه را متوقف کرده و خود عامل توسعه‌نیافتگی است. در حقوق اداری جدید قانونی بودن دیگر تفسیر لفظی قوانین نیست بلکه تطابق اهداف و عملکردهای اداری مورد سنجش واقع می‌شود و همه اعمالی که به‌نوعی سوءاستفاده از اقتدار محسوب شود، با ضمانت اجرای بطلان روبه‌رو می‌شود.

۲-۱-۲- منع اختیاری بودن

این اصل بدان معناست که دستورات اداری باید نتیجه توازن منافی باشند که به‌صورت آشکار نامعقول

50. Henk Addink

51. The prohibition on Misuse of Power

52. The prohibition on Arbitrariness

53. Legitimate Expectation

54. Equality

55. Proportionality

56. Carefulness

57. Reasoning

نیستند.^{۵۸} این اصل، در کامن‌لای انگلستان به‌عنوان وضعیت تصمیم نامعقولی در نظر گرفته می‌شود که هیچ شخص صلاحیت‌دار منطقاً نمی‌تواند به چنان نتیجه‌ای برسد. رویه قضایی کشورها در شناسایی این اصل راه‌های مختلفی را طی کرده است. این راه‌ها از غیرعقلانی بودن آشکار تصمیمات اداری شروع می‌شود و حتی تصمیمات عقلانی که غیر قابل اجرا در وضعیت خاص باشد را نیز در نظر می‌گیرد. مقامات اداری در اجرای برنامه‌های توسعه نمی‌توانند هرگونه بخواهند عمل کنند بلکه باید با بررسی‌های آماری و تجربی، میزان اجرایی بودن برنامه‌ها را در نظر بگیرند و متناسب با آن عمل کنند. اصولاً ایجاد مراکز پژوهشی در دل ادارات در جهت ایجاد اطلاعات صحیح از وضعیت موجود کشور است و تصمیمات مقامات اداری بدون توجه به این اطلاعات منجر به شکست برنامه‌های توسعه خواهد شد. در کشورهای در حال توسعه اصولاً این نوع اعمال، صحیح و بدون مسؤلیت در نظر گرفته می‌شود اما ایجاد توسعه در عصر حاضر همان‌طور که قدرت و صلاحیت مقامات اداری و اجرایی را گسترش داده است، مسؤلیت آنان را نیز گسترش داده است و این اعمال باید عقلانی و متناسب با مفهوم توسعه باشد و اعمال خلاف آن از ضمانت اجرای مناسبی در جهت تصحیح اعمال اداری برخوردار باشد.

۲-۱-۳- اصل قطعیت حقوقی

بُعد شکلی این اصل بدان معنا است که همه حقوق و تکالیف به این منظور صورت‌بندی شده‌اند که قابل تشخیص و قابل پیش‌بینی باشند. بُعد ماهوی نیز به قابلیت دوام و پایداری قواعد اشاره دارد.^{۵۹} توسعه اساساً موضوعی قابل برنامه‌ریزی است و حقوق عمومی با مقررات خود این قابلیت را به برنامه‌های توسعه می‌دهد که بتواند اهداف خاص را پیش‌بینی کند، اعمال مناسب برای دستیابی به اهداف را به‌طور دقیق ذکر کند و عملکردهای خلاف آن را با ضمانت اجرایی مناسب روبه‌رو گرداند.^{۶۰}

58. Ibid, 103.

59. Ibid, 104.

۶۰. البته اصولاً اقتصاددانان و متخصصین توسعه در کشورهای جهان سوم که با حقوق به‌ویژه حقوق اداری آشنایی ندارند، برداشت اشتباهی از پیش‌بینی‌پذیر بودن قواعد و قوانین دارند. به همین جهت برنامه‌ها بسیار ساده تهیه می‌شوند. این برنامه‌ها هنگامی که با شرایطی جدید مواجه می‌شوند نمی‌توانند خود را با آن تطابق دهند. با توجه به سیال بودن مفهوم توسعه، قطعیت در حقوق اداری نیز معنای خاصی به خود گرفته‌است تا بتواند اهداف توسعه را در هر زمان به اجرا در آورد. تحت تأثیر این مسائل، تغییرات بسیاری در حقوق اداری ایجاد شده‌است. مثلاً در مسؤلیت مدنی ادارات در دوره توسعه، نمی‌توان تقصیر را تنها مبنای مسؤلیت دانست و همین مسأله، سایر مبانی مسؤلیت را در حقوق اداری جدید مطرح کرده است.

۲-۱-۴- اصل انتظار مشروع

«به‌طورکلی انتظارات مشروع، خواسته‌ها و توقعات موجه و معقولی است که در روابط متقابل افراد با مقامات دولتی به‌ویژه در چهارچوب اعمال صلاحیت‌های اختیاری ایجاد می‌شود؛ به‌نحوی که عدم توجه به آنها یا صرف‌نظر کردن از آنها موجب ورود خسارت یا سلب منفعت از شهروندان مخاطب می‌گردد».^{۶۱} این اصل دنباله منطقی پیش‌بینی‌پذیر بودن حقوق است و از معیار کلی قطعیت حقوقی نشأت می‌گیرد.^{۶۲} در مورد ماهیت انتظار مشروع اختلاف‌نظر وجود دارد اما به هر حال هدف از رعایت و احترام به آن، حفظ اعتماد عمومی به اداره در قالب حمایت از شهروند در مقابل خودسری‌های احتمالی در اعمال صلاحیت‌های اختیاری است یعنی حوزه‌ای که همواره برخورد صلاحیت‌ها و حقوق شهروندان چالش‌برانگیز بوده است.^{۶۳}

انتظار مشروع بحث مفصلی است اما آنچه به توسعه مربوط می‌شود آن است که این اصل در برنامه‌های توسعه که اصولاً نیازمند ابتکار و اراده سیاسی مقامات اداری است باید معنایی داشته باشد که در توازن با منافع عمومی قرار بگیرد. این اصل که ناشی از قدرت محدودکنندگی حقوق عمومی است باید در مکانیسم کلی حقوق عمومی یعنی افزایش قدرت دولت - کشور سنجیده شود و مانع از ابتکار عمل مقامات در اجرای برنامه‌های توسعه نشود. طبیعتاً هرچه یک نظام سیاسی به سمت توسعه‌یافتگی حرکت کند، این اصل امکان ظهور بیشتری جهت حمایت از شهروندان پیدا می‌کند.^{۶۴}

۲-۱-۵- اصل برابری

این اصل اصولاً در قوانین اساسی کشورها آمده است. معنای اول این اصل آن است که قانون باید بر همگان به‌صورت یکسان اجرا شود. معنای دوم اصل مربوط به رفتار برابر اداره با شهروندان به‌عنوان افراد صاحب حق است. در این معنا برابری شامل نفی هرگونه تبعیض است.^{۶۵} تلاش کشورها برای دستیابی به توسعه در دوره حاضر به‌ناچار منجر به عدم توازن در بخش‌های توسعه‌ای شده است. به

۶۱. محمدحسین زارعی و مسیح بهنیا، «تأملی بر امکان اعمال اصل انتظار مشروع در دیوان ادالت اداری»، راهبرد ۶۱، ۲۰ (۱۳۹۰)، ۱۵۴.

62. Addink, op.cit., 105.

۶۳. زارعی و بهنیا، پیشین.

۶۴. اصولاً در تفسیر آرای دادگاه‌ها باید به میزان توسعه‌یافتگی آن کشور توجه کرد. مثلاً اصل انتظار مشروع در کشوری چون فرانسه که توسعه، استقرار یافته است نمی‌تواند با کشوری چون ایران مقایسه شود.

65. Addink, op.cit., 106.

همین دلیل است که تبعیض معنای جدیدی به خود گرفته است. اصطلاح تبعیض مثبت نمودار این نگاه جدید است. ما در زمینه توسعه و حقوق عمومی با دو نوع تبعیض روبه‌رو هستیم. تبعیض ناروا بر پایه مذهب، جنسیت، زبان و ... که اصولاً حقوق اساسی عهده‌دار منع کامل آن است و تبعیض روا یا مثبت که حقوق اداری به سمت تئوری‌پردازی آن پیش رفته‌است تا یکی از اهداف مهم توسعه یعنی ایجاد توازن و پایداری در قسمت‌های مختلف توسعه را محقق سازد.

۲-۱-۶- اصل تناسب

اصل تناسب بیشتر مربوط به ضمانت اجرای اداری است اما امروزه خصوصاً در کشورهای پیشرفته به معنای توازن درست میان ابزارها و اهداف است.^{۶۶} در حقوق اداری امروز مقامات اداری تعهد به توازن منافع میان اقشار مختلف دارند اما این توازن خود باید در توازن با اصول دیگر باشد مثلاً نمی‌تواند نتایج کاملاً زیان‌بار داشته باشد.

اصل تناسب نیز با توجه به تغییرات مفهوم توسعه دچار تحول شده است. در دوره‌ای که یک کشور در حال تجربه و آزمایش راهبردهای توسعه‌ای است، تناسب میان تصمیم و عمل اداری و اهداف نمی‌تواند با دوره ثبات توسعه یکسان فرض شود. یکی از تغییرات مهمی که در حقوق اداری جدید در نسبت با توسعه و اصل تناسب صورت گرفته است، کاهش مسؤلیت مقامات رده‌بالای اداری و تبدیل مسؤلیت آنان است. امروزه دیگر نمی‌توان با توسل به حقوق سنتی، همه مسؤلیت را متوجه مقامات اداری کرد. فرایند توسعه در ابتدا به‌ناچار مشکلاتی مانند آلودگی هوا و ... برای کشورها به همراه دارد و نمی‌توان یک مقام اداری را مسؤول همه آنان شناخت.

۲-۱-۷- اصل دقت و استدلال

این اصل علاوه‌بر دادگاه‌ها، توسط نهادهای نظارتی چون آموذمان پروراندده شده است.^{۶۷} این اصل به معنای دقیق بودن تصمیمات و اعمال اداری است که خود استلزاماتی در ادارات همچون تحقیق و پژوهش، مشورت با صاحب‌نظران و انتشار تصمیمات را در پی دارد. در گذشته این موارد خصوصاً در مورد صلاحیت‌های اختیاری، تأثیری در صحت تصمیمات نداشته است اما دقت در برنامه‌ها و فرایندهای

۶۶. برای مثال در ماده ۲ قانون اداره عمومی هلند عنوان شده است که تصمیمات اداری مقامات دولتی باید منافی یکسان به احزاب این کشور برساند و این منافع نباید نامتناسب باشد.

67. Ibid, 107.

توسعه قوانین را به سمت الزامی کردن این تشریفات پیش برده است. اصولاً در دولت‌های اقتدارگرایی جهان سوم مقامات رده‌بالای اداری و سیاسی خود را نیازمند مشورت با متخصصین توسعه و تحقیق در مورد برنامه‌ها نمی‌دانند و چنین تصمیمات اداری و سیاسی برای آنان ضمان‌آور نیست.^{۶۸} حقوق اداری جدید متأثر از مفاهیم جدید مدیریت به سمت ایجاد ضمان برای چنین تصمیمات بی‌مبنا رفته است تا جایی که ممکن است تصمیمی به دلیل رعایت نکردن دقت و تشریفات در فرایند اتخاذ، قابل ابطال باشد. چنین مسأله‌ای در توسعه، منطقی به نظر می‌رسد چراکه توسعه نمی‌تواند با اغراض مدیران دستخوش دگرگونی شود و به عبارت بهتر اراده سیاسی رهبران که یکی از مکانیسم‌های تأثیر حقوق و توسعه بود، اراده‌ای منظم و منسجم است که حقوق اداری حدودثغور آن را مشخص می‌کند.

اصل استدلال نیز معنایی نزدیک به اصل دقت دارد و منشأ آن قاعده‌ای منطقی است که هر چیز لزوماً باید دلیل یا علتی داشته باشد. تصمیمات مقامات اداری باید مستند به دلیل باشد اما در بحث توسعه این دلیل دیگر تفسیری نیست بلکه مستند به واقعیات موجود است. عموماً مقامات اداری کشورهای توسعه‌نیافته اقدامات خود را با اصل قانونی بودن توجیه می‌کنند اما استدلال آنها متکی به واقعیت نیست بلکه ارزش‌های شخصی یا جمعی جای واقعیات را گرفته است. قضات دادگاه‌ها نیز باید در تفسیر دلایل مقامات اداری به این نوع عقلانیت که متناسب با برنامه‌های توسعه است، توجه کنند.

۲-۲- اصل شفافیت

این اصل خود یکی از حقوق بنیادین بشر یعنی حق بر دسترسی به اطلاعات را به دنبال داشته است. گسترش اصل شفافیت دلایل مختلفی دارد که همگی آن دلایل مطلقاً در ارتباط با توسعه است و اگر توسعه در کشوری نفی شود دیگر نیازی به این اصل نخواهد بود. اولین و مهم‌ترین این دلایل گسترش بروکراسی جدید و پیچیده بودن فرایندهای اداری است و شفافیت نه تنها به ساده شدن این فرایندها کمک می‌کند بلکه از اقتدارگرایی مقامات نیز جلوگیری می‌کند. دوم آنکه نهادهای بین‌المللی که سایه خود را بر اقتدار قدرت‌ها انداخته‌اند برای اهداف مختلفی از جمله تسهیل تجارت بین‌الملل بر شفاف بودن فرایندهای حکمرانی در کشورها تأکید دارند. سوم اینکه با افزایش صلاحیت اختیاری مقامات اداری و نیز همراه موج گسترده واگذاری‌ها به بخش خصوصی، دولت برای حفظ حریم منفعت عمومی باید بر

۶۸. برای مطالعه بیشتر نک: محمود سریع‌القلم، اقتدارگرایی ایرانی در عهد پهلوی، چاپ اول (تهران: انتشارات گاندی،

این امور و نهادها نظارت داشته باشد و شفافیت بستری برای دفاع از منافع عمومی افراد جامعه است.^{۶۹} همچنین این اصل پیش‌فرض اصل پاسخ‌گویی و کارآمدی است و بدون وجود اطلاعات صحیح، شهروندان و نهادهای مدنی نمی‌توانند از میزان دقت فرایندها و عقلانی بودن آنها اطمینان حاصل کنند.^{۷۰}

باید توجه داشت نویسندگانی نیز از این اصل انتقاد کرده‌اند.^{۷۱} انتقاد این نویسندگان عموماً به این مطلب است که دولت بنا به ماهیت خود که حافظ منافع عمومی است نمی‌تواند همه اطلاعات را به‌صورت شفاف در اختیار همگان قرار دهد. غیر از مسائل امنیتی که اصولاً نباید شفاف باشد، بسیاری از برنامه‌های اقتصادی نیز باید در حریم امنی باشند تا قابلیت اجرایی داشته باشند. در اقتصاد بین‌الملل امروز هر عملی از جانب کشورها اهداف گوناگونی دنبال می‌کند و صرفاً نمی‌توان به اهداف ذکر شده در قراردادهای تجاری و ... توجه کرد. اگر اطلاعات هر کشور شفاف باشد آن کشور در صحنه اقتصاد جهانی شکست خواهد خورد. به عبارت بهتر باید به ماهیت سیاسی حقوق عمومی توجه کنیم و شفافیت را در پرتو امر سیاسی معنا کنیم. اخلاقی کردن اصل شفافیت در سیاست امروز نتیجه‌ای جز عقب‌ماندگی اقتصادی نخواهد داشت.

بنابراین حقوق اداری باید روش‌هایی را برای شفافیت برگزیند که بیشترین کارایی را داشته باشد و مضرات ذکر شده را به حداقل برساند. شفافیت در بخش دولتی خود به سه بخش قابل تقسیم است: شفافیت جلسات^{۷۲}، شفافیت اعمال و شفافیت اطلاعات. هر سه نوع شفافیت در کل بخش‌های دولت باید وجود داشته باشند. آمارها نشان داده است که در جلسات شفاف حکومت، میزان سوءاستفاده از قدرت کاهش می‌یابد.^{۷۳} شفافیت اعمال دولتی نیز علاوه بر دستورات و تصمیمات، انواع اعمال حقوقی حکومت از مناقصات تا قراردادهای دولتی و اقسام مجوزها و همچنین فرایند خصوصی‌سازی را

69. Ibid, 101.

۷۰. شفافیت در عرصه حقوق از منابع مختلفی سرچشمه گرفته‌است. در سطح بین‌المللی مقررات سازمان تجارت جهانی مهم‌ترین منبع ایجاد شفافیت است.

71. Arielle Lessing, *Against Transparency. The Perils of Openness in Government* (Washington, DC: The New Republic, 2009), <http://www.tnr.com/books and arts/against-transparency>.

۷۲. نمونه بارز شفافیت جلسات، جلسات علنی مجالس کشورهاست که به عنوان اصل در حقوق اساسی پذیرفته شده‌است. اساساً یکی از ویژگی‌های توسعه‌یافتگی یعنی همکاری بخش غیرحکومتی نظیر شهروندان و رسانه‌ها در امر حکمرانی هنگامی امکان‌پذیر است که در درجه اول جلسات دولتمردان تا حد ممکن علنی باشد.

73. Andrea Mattozzi & Antonio Marlo, "The transparency of Politics and the quality of politicians", *American economic Review* 97, 2(2007), 311-315.

در برمی‌گیرد. در قوانین جدید اداری عموماً شفافیت این اعمال به‌عنوان اصل ذکر شده است و نقض آن ضمانت اجراهای سنگین دارد.

اما آنچه اکثر کشورهای در حال توسعه درگیر آن هستند و اساساً یکی از عوامل توسعه ناپایدار آنان به شمار می‌آید، عدم شفافیت اطلاعات است. این کشورها برای آنکه به تعهداتی قانونی خود عمل کنند ظاهراً شفافیت را رعایت می‌کنند اما اطلاعات غلطی در اختیار قرار می‌دهند. حقوق عمومی با استفاده از سازکارهای خود نظیر تحقیق و تفحص، رسانه‌های آزاد، احزاب توانمند و استفاده از روش‌های مدیریتی نظیر تحلیل کیفی اطلاعات، پاسدار شفافیت اطلاعات است.^{۷۴}

سازمان همکاری اقتصادی و توسعه معتقد است شفافیت، فرهنگی را ایجاد خواهد کرد که شهروندان به فرایند توسعه در راهی بی‌سابقه متصل خواهند شد.^{۷۵} دلیل این امر آن است که شفافیت می‌تواند اطمینان به اجرای برنامه‌های توسعه و همچنین اعتماد مردم را افزایش دهد. این سازمان، شفافیت را در مرکز تلاش‌های خود برای ایجاد توسعه مؤثر قرار داده است. توافق‌نامه بوسان^{۷۶} در مورد مشارکت مؤثر کشورها و سازمان‌ها و بخش خصوصی در فرایند توسعه، شفافیت مسائل توسعه و پاسخ‌گویی به همه شهروندان را یکی از اصول توسعه معرفی می‌کند.^{۷۷}

۲-۳- اصل مشارکت

مشارکت به معنای شرکت ارادی شهروندان در اعمال واقعی اقتدار اداری است. این اصل فرایندی است

۷۴. دولت در شفافیت دو نقش فعال و منفعل دارد. در نقش فعال دولت موظف به ارائه اطلاعات است و در بخش منفعل مردم حق درخواست اطلاعات از دولت را دارند. باید توجه داشت برای اصل شفافیت استثنائاتی در نظر گرفته‌اند. مثلاً ماده ۱۰ قانون اطلاعات دانمارک در موارد خطر برای پادشاهی، دولت و برخی از اشخاص خصوصی شفافیت را مجری ندانسته است. گفته شد توسعه علاوه بر شفافیت، نیازمند میزانی عدم شفافیت در اقتصاد جهانی امروز است؛ بنابراین در زمینه توسعه، می‌توان امنیت ملی و بخش خصوصی را از شفافیت معاف کرد. امنیت ملی یکی از شروط اساسی توسعه است و هنگامی که هرگونه خطر آن را تهدید کند، شفافیت از بین می‌رود و سایر روش‌های حقوقی جایگزین آن می‌شوند. بخش خصوصی نیز به دلیل رقابتی بودن با بخش عمومی که قلمرو منفعت عمومی است ماهیت متفاوتی دارد. رقابت که یکی از استوانه‌های توسعه در اقتصاد معاصر است هنگامی به وجود می‌آید که بخش خصوصی و شرکت‌های تجاری حریم امنی برای اطلاعات خود داشته باشد.

75. http://oecdinsights.org/The_benefit_of_Transparency_in_Development/Brian_Atwood, accessed in 2021\08\10.

76. Busan

77. "The Busan Partnership for Effective Development Co-operation", <http://www.oecd.org/development/effectiveness/busanpartnership>, 2021\08\10.

که از طریق آن همه اعضای یک جامعه درگیر برنامه‌ها می‌شوند و بر تصمیمات مرتبط با فعالیت‌های توسعه اثرگذار هستند. در حوزه مشارکت با مشارکت دموکراتیک، حقوق اساسی، صنفی و اداری روبه‌رو هستیم.^{۷۸} مشارکت دموکراتیک فرصت شهروندان و گروه‌های اجتماعی برای تأثیر بر سیاست‌های کشور است. در مشارکت از نوع حقوق اساسی، مشارکت ابزاری برای حمایت از منافع اشخاص در زمینه توازن قوا است. مشارکت صنفی ابزاری برای سازمان‌بندی اجتماعی است تا آن صنف مسؤلیت اهداف خود را به عهده گیرد. مشارکت اداری همان مشارکت در جهت منافع عمومی است.

اصل مشارکت با مشروعیت نیز در ارتباط است و باعث افزایش اعتماد، رضایت و پذیرش برنامه‌های توسعه از جانب مردم می‌شود چراکه خود بخشی از فرایند تصمیم‌گیری و اجرای این برنامه‌ها خواهند بود.^{۷۹} یکی از روش‌های حقوق اداری برای تحقق این اصل، تمرکززدایی است که سبب کم شدن فاصله میان حاکمان و شهروندان شده و از نیروهای محلی برای مشارکت در اداره محل استفاده می‌شود. دیگر روش حقوق اداری در این زمینه الزام اداره به استفاده از مشورت‌های مردمی و لحاظ کردن نظرات مردم در تصمیم‌گیری‌هاست.

اصل مشارکت به طرق مختلف در حقوق عمومی - از رفراندوم و دموکراسی مستقیم تا سیاست‌گذاری‌های توسعه و حتی مشورت‌های جزئی - تأمین شده است اما آنچه در دیدگاه توسعه اهمیت دارد آن است که فرایند مشارکت در امر حکمرانی به‌منظور دستیابی به حکمرانی خوب به‌عنوان یکی از اصول ثابت توسعه، در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه نمی‌تواند روش یکسانی داشته باشد. کشورهای در حال توسعه با تعارض شدید منافع میان قشرهای مختلف مردم روبه‌رو هستند و حکومت این کشورها باید حقوق عمومی را برای آشتی این تعارضات به نفع توسعه‌یافتگی به کار گیرد؛ بنابراین یک روش مشارکت در کشوری ممکن است نتایج مطلوب توسعه‌ای به همراه داشته باشد و همان روش در کشور دیگر مانعی جهت توسعه‌یافتگی باشد و هدف حقوق عمومی نیز محقق نشود. در دوره اول حقوق و توسعه در بسیاری از کشورهای موفق در حال توسعه، مشارکت به‌نحوی که مدنظر مدل اروپایی است محقق نشد بلکه این مشارکت از طریق اجرای دقیق و فداکارانه برنامه‌های توسعه و اعتماد به دولت تحقق یافت. به عبارت بهتر مشارکت در این کشورها شکلی و در جهت اجرای برنامه‌ها بود اما با گذشت زمان مشارکت ماهوی در خود برنامه‌های توسعه نیز مدنظر قرار گرفت.^{۸۰}

78. Addink. op.cit., 129.

79. Ibid, 132.

۸۰. برای مطالعه بیشتر پیرامون رابطه‌ی مشارکت و توسعه و داده‌های تجربی آن نک:

۴-۲- اصل کارایی

کارایی‌های هنجارهای حقوقی به معنای رابطه میان نتایج آن هنجارها و اهداف اجتماعی است که هنجارها برای دستیابی به آن طراحی شده‌اند. ما از ابعاد مختلف کارایی مثل کارایی حقوقی، اجتماعی و اقتصادی سخن می‌گوییم زیرا هرکدام مربوط به یک بُعد از رابطه هنجارها و اهداف هستند. کارایی حقوق به معنای مطابقت رفتارها و اعمال حقوقی با اهداف هنجار حقوقی است. کارایی اجتماعی بیشتر مربوط به میزان دستیابی به اهداف اجتماعی در فرایند هنجاری است. کارایی اقتصادی در زمینه حقوق به معنای نسبت میان خروجی و فراورده‌های اقتصادی حاصل از هنجار حقوقی و داده‌های ضروری برای حصول آن خروجی‌هاست.^{۸۱}

اصل کارایی بدان جهت طراحی شده است که بتواند با ارائه معیارهایی، اهداف موردنظر مطالعات حقوقی را بسنجد. هرچند چنین اصلی منطقی به نظر می‌رسد و از زمان‌های قدیم به آن توجه شده است اما به کارگیری روش علمی در مطالعات حقوقی، شکلی جدید در دوره معاصر به آن داده است. به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم و به وجود آمدن برنامه‌های موقتی توسعه، سیاست‌ها باید مؤثر و کارا باشند و در مدت‌زمانی کوتاه مورد ارزیابی علمی قرار گیرد تا در صورت عدم کارایی به‌سرعت کنار گذاشته شوند.^{۸۲}

مفهوم حقوقی کارایی دارای دو جنبه است. مفهوم اول مربوط به کیفیت و توان ایجاد نتایج مؤثر از طریق قوانین و مجموعه نظام حقوقی و به عبارت دیگر مطابقت واقعیات با حقوق است. مفهوم دوم به معنای آن است که قانون و وضعیت حقوقی جدید با واقعیات هماهنگ باشد. در یک تحلیل فلسفی - تاریخی اصولاً اصل کارایی با رابطه‌ای که میان حقوق عمومی و توسعه به وجود آمد هم‌زاد است. گفته شد که در دوره اول حقوق و توسعه نقش ابزاری حقوق بسیار برجسته شد و حقوق به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف اقتصادی و اجتماعی توسعه به شمار آمد؛ اما گذر زمان نشان داد که میان نقش هنجاری حقوق و واقعیات موجود شکافی وجود دارد که قوانین و مقررات توان پر کردن آن را ندارند؛ به عبارت دیگر واقعیات اقتصادی و اجتماعی با آنچه در کتاب‌های حقوقی و حتی در اهداف قانون‌گذاری ذکر شده بود مطابقت نداشت. راه‌حل این مسأله در نوعی تحقیق تجربی در مورد حقوق در عرصه

OECD Evaluation Department, "A Framework for Analyzing Participation in Development", Report 1, Norad, oxford policy management, (2013), 8.

81. Robert Poskart, "A definition of concept of economic effectiveness", *Opole University, Poland, Central and Eastern European Journal of Management and Economics* 2T, 3 (2014), 180.

۸۲. اصل کارایی یکی از اصول حکمرانی خوب محسوب می‌شود اما نباید آن را با Efficiency که بیشتر مربوط به تحلیل اقتصادی حقوق است اشتباه کرد چرا که کارآمدی مربوط به جنبه کیفی یعنی مؤثر بودن قانون است.

حیات اجتماعی بود و بنابراین پای علوم دیگر به مطالعات حقوقی باز شد. در ضمن به دلیل اینکه اساساً دوره اول حقوق و توسعه متمرکز بر نقش ابزاری حقوق عمومی بود، بخش عمومی با معضل شکاف واقعیات روبه‌رو بود. نظریه‌نوسازی که رویکرد غالب آن دوره بود باعث جایگزینی نهادهای حقوقی غرب با نهادهای سنتی شده بود اما نه‌تنها نتایج مورد نظر رخ نداد بلکه مسائل جدیدی از جمله فقر و آلودگی محیط‌زیست آشکار شد. در نگاه جدید به رابطه حقوق عمومی و توسعه، اصل کارایی به‌عنوان عاملی بیرونی به سنجش این نسبت با استفاده از ابزارهای خاص علوم اجتماعی و اقتصاد پرداخت؛ بنابراین اصل کارایی تحت تأثیر نگاه توسعه‌ای به حقوق عمومی به وجود آمده است.

حقوق اداری کنونی به‌طور گسترده با اصل کارایی در ارتباط است.^{۸۳} در حقوق اداری، کارایی هم جنبه رویه‌ای و هم ماهوی دارد. در جنبه رویه‌ای بیشتر به رویه‌های عملی حقوق اداری و دادرسی و میزان کارایی آنها در ایجاد نظامی هماهنگ میان اهداف و عملکردها توجه می‌شود و در رویکرد ماهوی وضعی مورد نظر است که شهروندان در آن منافع ویژه‌ای از کارایی مطلوب قواعد ماهوی به دست می‌آورند. نسبت حقوق عمومی و توسعه بدون در نظر گرفتن کارایی امکان‌پذیر نیست. حتی سازمان همکاری اقتصادی و توسعه از اصطلاح توسعه کارآمد در برخی از نظرات خود استفاده کرده است یعنی حقوق عمومی اصولاً زمانی می‌تواند رابطه‌ای با توسعه داشته باشد که خود کارآمد باشد. ماهیت متغیر موضوع حقوق عمومی این مسأله را مهم‌تر می‌کند چراکه اگر قوانین و مقررات حقوق عمومی در پرتو اصل کارآمدی مورد نظر قرار گیرند، باید دائماً در تغییر باشند. تغییر قوانین در حقوق عمومی به دلیل ارتباط مستقیم با توسعه و در ارتباط با اصل کارآمدی موضوعی خوشایند است. در کشورهای شرق آسیا به این اصل بیشتر از سایر اصول حکمرانی خوب توجه می‌شد و به همین دلیل دستاوردهای حقوق و توسعه در این کشورها بیش از هر چیز وابسته به نگاه کارآمد به حقوق عمومی بوده است.

۲-۵- اصل پاسخ‌گویی

این اصل یکی از ستون‌های حکمرانی دموکراتیک جدید است. پاسخ‌گویی در ابتدا همان حساسی‌های مالی بخش عمومی را شامل می‌شد اما با قدرت گرفتن بروکراسی و مقامات اداری جهت اجرای برنامه‌ها و همچنین با گسترش مشارکت مردم در امور عمومی، این اصل به همه‌ی اعمال و تصمیمات سیاسی و اداری و حتی قضایی گسترش پیدا کرد. این اصل هرچند در بخش خصوصی نیز وجود دارد اما آنچه

83. Addink, op.cit., 174.

مربوط به بحث حاضر است پاسخ‌گویی در بخش عمومی است. مؤسسه صلح ایالات متحده آمریکا پاسخ‌گویی در عرصه حقوق را فرایندها، هنجارها و ساختارهایی می‌داند که مردم و مقامات سیاسی را قانوناً مسؤول اعمالشان می‌کند و ضمانت اجرایی برای نقض آن در نظر می‌گیرد.^{۸۴}

پاسخ‌گویی دارای دو معنای موسّع و مضیق است. در معنای موسّع، پاسخ‌گویی مفهومی گسترده است که مفاهیمی چون شفافیت، انصاف، دموکراسی، کارآمدی، پاسخ‌دهی، مسؤولیت و یکپارچگی را در بر می‌گیرد.^{۸۵} معنای مضیق پاسخ‌گویی تا حدی معنای اجتماعی دارد یعنی تعهد مسؤولان بخش عمومی به توضیح و توجیه رفتارها و عملکردهای خود. در این معنا اصل پاسخ‌گویی رابطه‌ای میان یک بازیگر حیات سیاسی و نهادی است که آن بازیگر، متعهد به توضیح و تبیین رفتار خود در مقابل اوست. با ایجاد فکر توسعه در کشورها، اصل پاسخ‌گویی مفهوم سنتی خود را گسترش داده است. امروزه می‌توان پنج‌گونه پاسخ‌گویی در عرصه رابطه میان حقوق عمومی و توسعه مشاهده کرد: پاسخ‌گویی سیاسی، حقوقی، اداری، حرفه‌ای و اجتماعی. پاسخ‌گویی سیاسی و حقوقی مربوط به پاسخ‌گویی حکومت، کارمندان دولتی و سیاستمداران به نهادهای عمومی و قانون‌گذاری و نهادهای قضایی است.^{۸۶}

پاسخ‌گویی اداری نوعی پاسخ‌گویی شبه‌حقوقی است که توسط نهادهای نظارتی انجام می‌گیرد. در گذشته این نظارت محدود به حسابرسی مالی بود اما پس از آنکه بخش عمومی عهده‌دار برنامه‌ها شد، نظارت کیفی نیز مورد نظر قرار گرفت. پاسخ‌گویی ادارات، دیگر محدود به امور مالی نیست بلکه به کمک روش‌های فنی باید مورد ارزیابی فنی قرار گیرند تا میزان دستیابی به اهداف مورد نظر و رعایت منافع عمومی سنجیده شود. پاسخ‌گویی حرفه‌ای در چنین مسیری ایجاد شد تا برای بخش‌های تخصصی، از روش‌ها و نهادهای تخصصی جهت نظارت و پاسخ‌گویی استفاده کند. پاسخ‌گویی اجتماعی نیز در امتداد جامعه مدنی شکل گرفته است و به نقش رسانه‌ها و احزاب و سایر گروه‌های اجتماعی در پاسخ‌گویی

84. United states institute of peace, <http://www.usip.org/guiding-principles-stablization>, 2021\08\11

85. Richard Mulgan, "accountability: An ever-expanding concept?", *Blackwell Publishers Ltd., Public Administration* 7(2000), 555.

86. Addink, op.cit., 161.

حقوق اساسی و حقوق کیفری با این دو جنبه پاسخ‌گویی در ارتباط هستند. آنچه در بحث پاسخ‌گویی و توسعه مربوط به حقوق اساسی است را بیشتر باید در نظام‌های انتخاباتی و مسؤولیت سیاسی مقامات جست‌وجو کرد. مسؤولیت سیاسی دو مرجع دارد: مردم و پارلمان. شکل حقوقی پاسخ‌گویی به مردم در انتخابات و پاسخ‌گویی به پارلمان از طریق سازکارهای نظارتی مجلس است.

بخش عمومی اشاره دارد.

حقوق عمومی نیز تحت تأثیر معنای جدید پاسخ‌گویی دچار تحول شده است. در حوزه حقوق اساسی این تحول مربوط به نقش گروه‌های غیردولتی در پاسخ‌گویی مقامات عمومی است. بخش مهمی از حقوق اساسی امروزه به رسانه‌ها و مطبوعات و احزاب و همچنین گروه‌های ذی‌نفوذ می‌پردازد. حقوق اساسی بدون وجود نهادهای مدنی که دولت و کارگزاران را پاسخگوی اعمال خود می‌کند، بی‌معنا است. پاسخ‌گویی در رابطه توسعه و حقوق اداری نیز متحول شده است. اگر نظارت سنتی در حقوق اداری در حوزه سلسله‌مراتب اداری رخ می‌داد، امروزه نقش نهادهای خارج اداره برجسته شده است؛ به عبارت دیگر حقوق عمومی و توسعه در مورد موضوع پاسخ‌گویی با یک سیستم جامع نظارت و تعادل روبه‌رو است که در آن هر نهاد در عین نظارت بر نهاد دیگر، مورد نظارت نهادهای دیگر قرار می‌گیرد. برخی کشورهای در حال توسعه به دلیل فهم نادرست از حقوق عمومی، با هزینه‌های بسیار زیاد، نهادهای نظارتی هم‌عرض به وجود آورده‌اند اما در حوزه پاسخ‌گویی موفقیت چندانی نداشته‌اند. در حقوق عمومی جدید نهاد نظارتی خود نیز باید نظارت شود و چنین کاری تنها با سیستم نظارت و تعادل امکان‌پذیر است. دادگاه‌های حقوق عمومی نیز بخشی از سیستم نظارت و تعادل هستند تا پاسخ‌گویی در ارتباط با شهروندان برقرار کنند.

این موضوع را باید مدنظر قرار داد که در دولت‌های توسعه‌گرا - به‌ویژه در ابتدای فرایند توسعه - نقش نهادهای مدنی و غیردولتی در پاسخ‌گویی کم بود. در عوض آنها برای تأمین اصل پاسخ‌گویی و دستیابی به توسعه، در درون دولت سازکارهای شدید فنی برای نظارت برقرار کردند. نقش دادگاه‌ها در این کشورها در آن زمان کم بود اما با واگذاری‌های اقتصادی و قوت گرفتن بخش خصوصی، دادگاه‌ها امکان نقش‌آفرینی بیشتری یافتند.^{۸۷}

نتیجه

هنگامی که به شاخص‌های آماري حکمرانی خوب مراجعه می‌کنیم، تعداد محدودی از کشورهای در حال توسعه امتیاز خوبی در این شاخص‌های کسب کرده‌اند. مثلاً کشور سنگاپور با امتیاز شصت و پنج، مالزی پنجاه و هشت، کره جنوبی پنجاه و هفت، کاستاریکا پنجاه و چهار و شیلی پنجاه و سه از صد را

۸۷. برای حکمرانی خوب اصول دیگری را نیز می‌توان ذکر کرد. از جمله مبارزه با فساد و حقوق بشر. بحث فساد بیشتر فرایندی در ارتباط با سایر اصول پیش‌گفته است اما حقوق بشر خود یکی از معیارهای حکمرانی خوب و در نتیجه رابطه‌ای مستقیم با حقوق عمومی و توسعه دارد.

کسب کرده‌اند.^{۸۸} در این رده‌بندی حتی کشوری چون سوئیس امتیاز هفتاد و پنج را دریافت کرده که به معنای آن است که هیچ کشوری نتوانسته است همه معیارهای حکمرانی خوب را کاملاً به اجرا درآورد. همچنین آنچه در این رتبه‌بندی شگفت‌آور می‌نماید آن است که حکمرانی در کشوری چون چین امتیاز پایین‌تری و نه را دریافت کرده است. این مسأله ما را متوجه اصطلاح «حکمرانی انتقالی» می‌کند که بدان معناست که کشورهای در حال توسعه با توجه به تاریخ خود باید میان اهداف حکمرانی خوب دست به انتخاب زده و این اهداف را با اولویت‌بندی دنبال کنند.^{۸۹}

حکمرانی خوب هدف مشترک حقوق عمومی و توسعه است؛ به عبارت دیگر اگر به هر نحوی اصول حکمرانی خوب ایجاد شد، حقوق عمومی به هدف خود دست یافته و یکی از اهداف توسعه نیز محقق شده است. اینکه حکمرانی خوب بر سایر اصول توسعه یعنی بازدهی اقتصادی و کاهش فقر و توزیع عدالت چه تأثیری می‌گذارد موضوع این گفتار نیست؛ اما تحقیقات آماری نشان داده است که همبستگی بالایی میان کیفیت حکمرانی و تولید سرانه داخلی وجود دارد.^{۹۰}

حکمرانی خوب هرچند موضوعی در ساحت رابطه حقوق عمومی و توسعه به‌طورکلی است اما در کشورهای در حال توسعه که با جامعه‌ای ضعیف روبه‌رو هستیم، این مفهوم در حقوق اداری رقم‌می‌خورد. کتاب‌هایی که امروزه در مورد حقوق اداری نوشته می‌شوند به دو گونه هستند: اول مربوط به اداره و حقوق و دوم حقوق و اداره. موضوع اولی که از زاویه حقوق اداری است، در مورد جنبه‌های سیاسی، حقوق اساسی و سازمانی آن است. این رویکرد متن‌محور است و شامل رویه‌های خاص، مشروعیت، صلاحیت و بازدهی و کارایی است؛ اما بخش دوم با تحلیل نظارت قضایی دادگاه‌ها و نهادهای نظارتی و سایر نهادهای کنترلی در ارتباط است. این اصول برای نظارت و کنترل اداره به کار می‌روند. رویکرد اول تقویتی و دومی محدودکننده اداره است. حقوق اداری در کشورهای در حال توسعه باید رویکرد دوم را مانند رویکرد اول جدی تلقی کند تا از رهگذر رابطه‌ای که میان این دو رویکرد ایجاد می‌کند به اهداف حکمرانی خوب و توسعه سیاسی دست پیدا کند.

88. Jeff Huther & Anwar Shah, "Applying a simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization", *world bank, Researchgate*(1999), 7.

89. OECD, *Governance in China: China in the Global Economy*, (Paris: Oecd Publishing, 2005), 12.

90. Huther & Shah, op.cit., 8.

فهرست منابع

- الف) منابع فارسی
- آرنت، هانا. خشونت. ترجمه عزت‌الله فولادوند. تهران: انتشارات خوارزمی، ۱۳۹۴.
 - تیرنی، برایان. دین، قانون و پیدایش فکر مشروطه. ترجمه حسین بادامچی و محمد راسخ. تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۳.
 - زارعی، محمدحسین و مسیح بهنیا. «تأملی بر امکان اعمال اصل انتظار مشروع در دیوان ادالت اداری». راهبرد ۶۱، ۲۰ (۱۳۹۰): ۱۵۳-۱۸۹.
- <https://dorl.net/dor/20.1001.1.10283102.1390.20.4.7.8>
- سریع القلم، محمود. عقلانیت و توسعه‌یافتگی ایران. چاپ دوازدهم. تهران: فرزانه روز، ۱۳۹۰.
 - سریع القلم، محمود. اقتدارگرایی ایرانی در عهد پهلوی. تهران: انتشارات گاندی، چاپ اول، ۱۳۹۷.
 - گریفین، کیت. راهبردهای توسعه اقتصادی. ترجمه حسین راغفر و محمد حسین هاشمی. چاپ ششم. تهران: نشر نی، ۱۳۷۵.
 - لاگلین، مارتین. مبانی حقوق عمومی. ترجمه محمد راسخ. چاپ سوم. تهران: نشر نی، ۱۳۹۳.
 - لفتویچ، آدریان. دموکراسی و توسعه. چاپ دوم. ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز. تهران: طرح نو، ۱۳۸۲.
 - مؤمنی، فرشاد. اقتصاد سیاسی توسعه در ایران امروز. تهران: نقش و نگار، چاپ اول، ۱۳۹۴.
- ب) منابع خارجی
- Addink, Henk. *Good Governance; Concept and Context*. Oxford University Press, 2019.
 - Brietzke, Paul H. & James O. Freedman: "Crisis and Legitimacy: The Administrative Process and American Government". *Valparaiso University Law Review* 14 (1980): 361-169.
 - Trubek, David. "Law and Development: Forty years after Scholars in Self-Estrangement" *University of Toronto Law Journal* 66, 3(2016): 301-329.
 - Ding X.L. *the Decline of Communism in Chins: Legitimacy Crisis 1977-1989*. New York: Cambridge University Press, 1994.
 - Fallon, Richard H. "Legitimacy and The Constitution". *Harvard Law Review* 118, 6 (2005): 1787-1853.
 - Fukoyama, Francis. *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2004.
 - Faundez, Julio. *Good Government and Law: Legal and Institutional Reform in Developing Countries*. Great Britain: Macmillan Press LTD, 1997.
 - Habermas, Jurgen. *Legitimation Crisis*, Trans. Thomas McCarthy, polity Press, 1992.
 - The benefit of Transparency in Development/Brian Atwood, <http://oecdinsights.org/>
 - Huther, Jeff & Anwar shah. "Applying a simple Measure of Good Governance to the Debate on Fiscal Decentralization". *world bank, Researchgate* (1999): 1-28. <https://ssrn.com/abstract=620584>.

- Kwame Sundram, Jomo & Anis Chowdhury. "Is Good Governance Good for Development?", *The United Nation Series On Development: Bloomsbury Collections*. New York: United Nations, 2012.
- Lessing, Ariele. "Against Transparency. The Perils of Openness in Government," *The New Republic*, 10\08\2021, http://www.tnr.com/books_and_arts/against-transparency
- Loughlin, Martin. "Political Jurisprudence". *The London School of Economics and political Science*, 16(2016): 1-19.
- Mattozzi, Andrea & Antonio Marlo. "The Transparency of Politics and the quality of politicians", *American economic Review* 97, 2(2007): 311-315. 10.1257/aer.97.2.311
- Monkelbaa, Joachim. *Governance for the Sustainable Development Goals: Exploring an Integrative Framework of Theories*. Springer: Tools, and Competencies, 2019.
- Mulgan, Richard. "accountability: An ever-expanding concept?". *Blackwell Publishers Ltd, Public Administration* 78 (2000): 555-573.
- Norad and French Mistry of Foreign and European Affairs 20/2009 Discussion, "The Legitimacy of the State in Fragile Situation": Report for the OECD DAC International Network on Conflict and Fragility, 2009
- OECD Evaluation Department, "A Framework for Analyzing Participation in Development", Report 1: Norad, oxford policy management, 2013
- OECD, *Governance in China, China in the Global Economy*. Paris: Oecd Publishing, 2005.
- Poskart, Robert. "A definition of concept of economic effectiveness". *Opole University, Poland, Central and Eastern European Journal of Management and Economics*. 2T, 3 (2014): 179-187.
- Reyes, E. Giovanni, "Theoretical Basis of Crisis of Legitimacy and Implications for Less Developed Countries: Guatemala as a Case of Study". *Revista de la Facultad de Ciencias Economicas y Administrativas, Universidad de Narini XI*, 1 (2010): 142-163.
- "The Busan Partnership for Effective Development Co-operation", 10\08\2021, <http://www.oecd.org/development/effectiveness/busanpartnership>
- Trubek, David & Alvaro Santos. *New Law and Economic Development: Critical Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Turner, Mark & David Hulme, *Governance, Administration and Development: Making the State Work*, Palgrave, 1997.
- World Bank. *World Development Report 1991, The Challenge of Development*. Washington, D.C: Oxford University Press, 1992.

This Page Intentionally Left Blank